

„ПЪТЯТ НА КОПРИНАТА“, ЕВРАЗИЙСКИЯТ ПРОЕКТ И „ГОЛЯМА ЕВРАЗИЯ“ (ГЕОПОЛИТИЧЕСКИ ПРОЧИТ)

Борис МАНОВ

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: bmanov@swu.bg

„THE SILK ROAD“, THE EURASIAN PROJECT AND „GREAT EURASIA“ (GEOPOLITICAL READING)

Boris MANOV

South-West University „Neofit Rilski“

E-mail: bmanov@swu.bg

ABSTRACT: The research is carried out through the prism of geopolitics and reveals the "logic" and the essence of „The Belt and Road Initiative“. It outlines its basic ideas and goals. The study justifies and proves the (hypo)thesis that despite the apparent "leadership" of the economic events, the political and geopolitical aspects (vectors) of the project are linked to the economy. The economy does not function on its own way, but is formulated, supported by policy and used for political purposes, i.e., the project in its deep essence is political.

The political nature of „The Belt and Road Initiative“ is expressed in the following: it is an attempt to find in internal policy a mechanism to preserve the political power of the Communist Party and to continue the existence of the dominant political system - the totalitarian (one-party) political system in the PRC. The geopolitical task is to find the „place“ of modern China in the global world. The goal is to restore the central ("middle") location of China in the 21st century world. „The Silk Road“ is one of the directions for its realization and the means for its achievement are complex - the „most obvious“ are the actions in the economic sphere, but equally important are the military, diplomatic, cultural factors and impacts.

In conclusion, it is argued that „The Belt and Road Initiative“ will be realized as an optimal, reasonable balance between the „desired“ and the „possible“ and will be specified in the adoption of the formula „Great Eurasia“, i.e., in the transformation of China into a regional (regional-global, global-regional) center, the „middle empire“ of the Eurasian super-continent, the largest and most powerful geopolitical and geo-economic power center in the future „multipolar“ or more likely „bipolar“ („West-Sea“ - „East-Earth“) world from the middle and the end of the 21st century.

KEYWORDS: Geopolitics, The Silk Road, „The Belt and Road Initiative“, „Great Eurasia“.

1. Въведение

Така, както е заявена, темата на настоящото изследване „Пътят на коприната, евразийският проект и Голяма Евразия (геополитически прочит)“ съдържа в себе си една сериозна опасност: опасността да се тръгне в посоката на журналистическия прочит, да се приплъзне анализът по представянето на „злобата на деня“ и фактически той да се превърне в коментар на актуалните събития, които в условията на съвременния комуникационен свят, всеки в зависимост от своите интереси и предпочитания, следи, а и има възможност да коментира – например в социалните мрежи и интернет. Ето защо, за да се избегне подобна опасност, а и за да остане изследването в полето на научния анализ, то ще бъде насочено към разкриване на логиката, на същността на проекта „Един пояс, един път“ при неизбежното обвързване, когато се налага, с протичащите актуални процеси, като ще се направи опит за неговото осъществяване през призмата на геополитическия прочит на основните идеи и цели на този проект. Заедно с това трябва да се посочи, че темата е така всеобхватна и значима, че нито е възможно, нито е целесъобразно да бъде разгледана в цялата ѝ дълбочина и сложност. Такава задача вероятно затруднява и десетките, а може би и стотиците мозъчни центрове, военнoстратегически и партийно-държавни структури, свързани с проблема „Пътят на коприната“ и работещи по него. Ето защо анализът ще се ограничи само в изказването на някои мисли и разсъждения, които, надявам се, ще представят темата в един може би по-теоретичен, но и по-нетрадиционен в сравнение с господстващата ѝ интерпретация план, при което емпиричните доказателства и позоваванията с цел краткост и ненатовареност ще бъдат сведени до възможния екзистенц минимум¹. И още едно ограничение, което трябва да се има предвид: текстът е писан през

¹ Текстът на изследването е завършен на 07.07.2019 г., поради което всички емпирични факти, т.е. политически събития след тази дата, могат да потвърдят или евентуално да отхвърлят, в което не ми се ще да вярвам, анализа и изводите, направени в него.

призмата на европокултурния поглед, което означава, че е твърде възможно някои от тезите, главно за Китай (в самия Китай и за китайците) да не са релевантни, но това в случая е неизбежна, според мен, ситуация.

2. Изходна (хипо)теза

Геополитическият прочит на основните идеи на съвременните източни (източно-западни) проекти („Един пояс, един път“, проектът „Евразийски съюз“ и „Голяма Евразия“) се налага поне поради две взаимно свързани причини: първа, защото те като практика се осъществяват в една или друга степен главно в икономическата сфера; и втора, защото и в международнодипломатическия, и в публичножурналистическия, и в научния дискурс се акцентира върху техния икономически аспект, те се изследват и се представят ако не единствено, то преди всичко като икономически проекти. Трябва да се посочи обаче, че това е господстващата тенденция засега, далечната цел, подобно на развитието на „Обединена Европа“, която е по-трудно изпълнима, но е стратегическа и определяща, е политическа. Това е причината, която налага, особено в научната област, но не само в нея, а и в публичното пространство и в общественото мнение, да се изследва и този въпрос, защото в крайна сметка, както ще бъде показано – политическите и геополитическите аспекти (вектори) не само се обвързват с икономиката, а всъщност са водещи – икономиката не функционира самостоятелно, а се формулира, подкрепя от политиката и се използва за политически цели, т.е. проектът по своята дълбока същност е политически². Политическата същност на проекта „Един пояс, един път“ (ЕПЕП) се изразява в това, че той представлява опит в съвременния глобален свят да се намери механизъм за запазване на политическата власт на комунистическата партия и да се продължи съществуването на господстващата политическа система – тоталитарната (по същество – еднопартийна) политическа система в КНР. Въпреки привидната нестандартност на подобно твърдение, обективният анализ показва, че този проект идва да отговори на сериозните проблеми, пред които е изправено китайското ръководство. Във вътрешнополитически план те се проявяват в две основни направления: а) заплахата от действителна, а не мнима, псевдо-, каквато все още е тя, плурализация на политическите субекти, които да оспорят мястото на комунистическата партия. Тук причините са наличието на по-крупни или по-малки частни предприемачи и възникването на средна класа (включително от високоплатени държавни служители и служители в чужди фирми, работещи в Китай) от около 350 милиона души, която, както посочва още Аристотел в „Политика“, е гръбнак на демокрацията – т.е. на партийния плурализъм; б) запазващата се и дори задълбочаващата се диференциация между богатите крайбрежни райони и бедния континентален Китай, който обхваща основната част от неговата територия и население; диференциация, имаща както икономически, демографски, социални, културно-образователни и комуникационни, така и, а това е особено тревожно за партийното и държавното ръководство, политически прояви, сред които и възможността за сепаратистки настроения и стремежи – както от богатите източни провинции и градове гиганти, така и от бедните, сред които най-силно изразени са те в етнически и религиозно малцинствените райони

² Такъв например е завоят в икономическото развитие на Китай, осъществен след 2014 г., наложен от сегашното партийнополитическо ръководство начело със Си Дзинпин, насочващ китайската икономика от търговско-експортната ориентация, основана на сравнително либералния режим на привличане на външни инвестиции и инвеститори, насърчаване или поне допускане на частното предприемачество (интересно е, че сред най-крупните частни предприемачи са били (били, защото под натиска лично на Си Дзинпин голяма част от тях са прочистени) висши представители на комунистическата номенклатура – по данни от 2016 г. в Китай има най-много милиардери – над 600 (в САЩ те са около 500), които са рекрутирани именно от най-висшата партийно-държавна върхушка (Хайтов, 2018), развитие на енергоемки, преработващи и с ниска принадлежна стойност производства към затягане (ограничаване) на инвестиционния режим (макар че в последните си изказвания след ноември 2018 г. Си Дзинпин няколкократно на най-влиятелни форуми упорито твърди, че Китай осъществява отваряне към света и за чуждите инвеститори), ограничаване на частния сектор и категорично акцентирание върху държавната инициатива, преориентиране към вътрешния пазар, към преустройство и преоборудване на изградения промишлен потенциал и развитие на високотехнологични, наукоемки и конкурентноспособни производства, които са алтернатива на световните (и конкретно на американските) и ги изместват от международния пазар – случаят Хуауей например, който е показател за тази политика и за реакцията на засегнатите страни – в случая Съединените щати (вж. Си Дзинпин, 2019а).

– главно население с мюсюлмани уйгури Синцзян (Todorova, 2018, p. 263 – 271) и в Тибет, но и в граничните територии с Индия и др. (Каплан, 2010).

Във външен (геополитически) план тази необходимост е не по-малко сериозна и се проявява в задачата да се намери мястото на съвременен Китай в глобалния свят. Тук същността на проблема се състои в следното: исторически, с много малки изключения, последното от които, детерминиращо съвременната история и най-травмиращо за днешните китайци, обхваща времето от средата на XIX (времето на т.нар. опиумни войни) до към последната четвърт на XX век, Китай е бил световна империя – Поднебесната (Тянся) империя, като самото ѝ име (на езика мандарин) Чжунго, означава срединна държава (Middle kingdom), която е център на света³. Стратегическата цел на съвременен Китай е той да възстанови традиционното си място на срединна империя, вече в глобалния свят, защото (за)сега не е. (За)сега с такава империя (вс още) са Съединените щати. Ако се използва езикът на един известен политически писател и деец (В. И. Ленин), може да се говори за архиинтересна, но и архисложна ситуация: единият „вече не може“, другият „все още не може“. Този факт обяснява ситуацията, макар и скрита зад икономическа фразеология (и действия) на противопоставяне между САЩ и Китай. Сега и анализатори, и журналисти поставят въпроса „Защо?“, при положение че и двете страни губят от макар и необявената официално търговска война⁴, те не се отказват от нея (Тодоров, 2018)? Отговорите, които се дават, са различни, вкл. и такива, които въвеждат и психологически мотиви: Си Дзинпин и Доналд Тръмп защитават своето егo, авторитета и позицията в страните си и в световен мащаб. Вероятно има и такъв момент, но той едва ли е основен. Основният е следният: Съединените щати осъзнават, че са на път да загубят своята срединност като доминираща империя на глобалния свят (Д. Тръмп стана президент с такива лозунги (слогани) като „Да направим Америка велика отново“ и „America first“⁵, затова предприемат всички възможни действия, за да предотвратят тази възможност, Китай, както беше посочено, се насочва в посока да „спечели“ това място сега или във възможно най-близкото бъдеще.

3. Геополитически характеристики на проекта „Един пояс, един път“

На основата на казаното дотук може да се приеме, че в геополитически план проектът „Един пояс, един път“ е мащабен и всеобхватен проект за възстановяване на централното (срединното) място на Китай в света на XXI век, „Пътят на коприната“ е едно от направленията за неговата реализация, а средствата за неговото постигане са комплексни – най-явното са действията в икономическата сфера, но не по-малко важни са и военните, дипломатическите, културните фактори и въздействия.

3.1. Основни геополитически парадигми – история и актуалност

При опита да се осъществи геополитически прочит на проекта „Един пояс, един път“, изхождам от моето разбиране, че в геополитическата теория съществуват две относително самостоятелни, но и взаимнодопълващи се парадигми – геопространствена и геочивилизационна. И двете обаче, макар и на основата на различни исторически, теоретични и методологични предпоставки, факти, аргументи, логика, водят към един общ геополитически модел: противопоставеност на Изтока и Запада (колкото и условно в исторически и фактически план да се схващат тези две геополитически [и геокulturни] определения). В най-общ план основното в геопространствената парадигма се състои в постановката, че големите географски пространства играят определяща роля в междудържавните отношения. Като най-влиятелни могат да се приемат възгледите на Алфред Маъм и Крал Шмит за решаващото за геополитическото позициониране на силите противопоставяне на „морето“ и „сушата“ и на Халфорд Макиндер, който формулира тезата за съществуването на хартленд (сърце на земното

³ Вж. статията „Срединна държава“ в Уикипедия.

⁴ Както беше изнесено в публичното пространство например, повишаването на митата от страна на САЩ, даже без ответни китайски санкции, ще донесе повече вреди, вместо някакви ползи за американската икономика. Вж.: USA vs China, 2019.

⁵ Американският историк Гари Гърстъл обяснява, че лозунгът „America first“ се свързва с нагласата, която „много често бива окачествявана като изолационизъм, но това не е точната дума, тъй като за САЩ не може да се каже, че се изолират от световната политика. По-точната дума е унилатерализъм. Тоест САЩ искат да имат свобода на действие по цял свят, за да могат да защитават собствените си интереси.“ (Тръмп, 2019).

пространство). Основната геополитическа идея на първата концепция е, че съществува непреодолим антагонизъм между водата и земята, който се пренася върху политическите организации (държавите) и отношенията между тях, което предопределя неизбежността на противопоставянето на морските държави на сухоземните и естественото изграждане на съюзи между морските (напр. Великобритания и САЩ) и между сухоземните (напр. Германия и Русия) сили. Според Макиндер, хартлендът се намира в центъра на най-голямата суша – Евразийския континент и обхваща централните райони на Русия (и Източна Европа), така че за осъществяване на световно господство е необходимо да се владее по един или друг начин това пространство⁶. Тъй като е англичанин и изразява и защитава интересите на своята страна, той твърди, че в геополитически план пред морските държави стоят две основни задачи: 1) да изолират хартленда от останалата суша и 2) да не допуснат съюз между Русия и Германия. При изпълнението на тези две задачи е възможно осъществяването и на трета задача: да се завладее, или поне да се постави под контрол, хартлендът. Главни (най-влиятелни) представители на геопропространствената парадигма на съвременния етап са американците Хенри Кисинджър („Дипломатията“, „За Китай“) и Збигнев Бжежински („Голямата шахматна дъска“, „Стратегическата визия“).

Геоцивилизационната парадигма се създава като алтернатива на господстващата в няколко страни (Германия, Англия и САЩ) геопропространствена парадигма. Поради това тя се развива главно в страни, които са техни противници – Франция и Русия. Същността ѝ се изразява в това, че всъщност най-важният фактор за правене на политиката е човекът. Човекът създава възможностите за усвояването на географското пространство, сърцевината на тези възможности се намират в културноцивилизационната история, в която живее той.

Руската цивилизационна парадигма (която е и главен представител на това направление) се реализира в три основни школи (панславизъм, евразийство, большевизъм, като исторически най-ранна е панславизма, но общо взето и трите присъстват по едно и също време), които се формират приблизително в края на XIX – началото на XX в. и които в модифициран вид продължават да служат за основа на съвременната руска геополитика, като в явен вид съществува и най-влиятелно е евразийството. Главното за него е това, че то се опитва да намери геополитически основания за оригинално, автентично място на Русия в световната цивилизация. Евразийството възниква в България в трудовете на руски емигранти след революцията и гражданската война в Русия 1917 – 1921 г., които първоначално се установяват в България, а след това емигрират в различни страни на Европа. Най-известните основоположници на евразийството са Николай Трубецкой, Георгий Флоровски, Пьотр Сувчински и Пьотр Савицки. Основната теза на евразийството се състои в това, че няма висши и нисши цивилизации, а че светът се състои от множеството цивилизационни центрове, като всеки от тях е равнопоставен на всички останали на основата на своите собствени културни, исторически, етнически и други характеристики. Русия е един специфичен цивилизационен център, на който главната особеност е, че е мост между Европа и Азия. Затова Русия може още да се нарича Евразия. В световен план водеща обаче е тенденцията за налагане на господството на един цивилизационен център – Запада, което изисква обединяване на всички останали срещу него с цел отхвърляне на диктата и постигане на равнопоставеност (вж. Н. Трубецкой, „Европа и човечеството“).

Най-известен представител на съвременното евразийство е Александър Дугин, който възстановява и адаптира основните идеи на класическото евразийство към реалностите на XXI век. В политически план евразийството намира конкретен израз в политиката на В. Путин, включително и със създаването на Евразийския съюз (Мапов, 2014). Геоцивилизационната парадигма се разработва и в Съединените щати, като на съвременния етап неин най-влиятелен представител е Самюъл Хънтингтън („Сблъсъкът на цивилизациите и преобразуването на световния ред“), който развива тезата за изключителността на западната цивилизация и правото ѝ на господство в съвременния свят – „West v/s Rest“.

⁶ В излязлата през 1919 г., непосредствено след Първата световна война, негова книга – „Демократичните идеали и реалността“, той формулира максимата: „Който управлява Източна Европа, управлява хартленда, който владее хартленда, владее Евразия или сърцевината на т.нар. световен остров, а който владее световния остров (29% от площта на Земята е суша), управлява света“ (вж. статията за Макиндер в Уикипедия).

3.2. Проектът „Един пояс, един път“ – геополитическа логика и проекции

Този теоретичен екскурс не е самоцелен, а е основата, която, макар че и геополитическите концепции, както всички останали теоретични конструкти, не намират пряка реализация в практиката, а се нуждаят от съответно технологизиране, дава възможност за постигане на поставената в началото на доклада цел – да се разкрие логиката на проекта „Един пояс, един път“, както и на неговото (въз)приемане в съвременния свят.

Като се изхожда от казаното за двете геополитически парадигми, може да се формулира тезата, че в света от началото на XXI век (продължават да) съществуват два определящи геополитически центъра, които, макар че са променили своя „пространствен“ обхват (и геометрия) – станали са глобални, запазват геопространствената и геоцивилизационната си същност: единият е „морето запад“ (САЩ, Великобритания, НАТО), другият – „сушата-изток“ (Русия, Китай, Евразия).

3.2.1. Геополитическа предистория и модели

Сегашната ситуация има своята предистория в процесите от последното десетилетие на миналия век. След края на Студената война се създават условия за едностранно доминиране на геопространствения и геоцивилизационния център „море-запад“ и е направен опит да се изгради еднopolюсният свят на глобалната империя Съединени американски щати. Както пише Збигнев Бжежински в станалата много бързо световен бестселър своя книга „Голямата шахматна дъска“, основанията за това са следните: икономическа и финансова мощ, тотално военно превъзходство и присъствие във всички повече или по-малко важни точки по земното кълбо, разузнаване и дипломатическо участие и въздействие (от ООН до консулските отдели), изградена световна комуникационна мрежа, „меката“ сила – английският език (вкл. като език на „виртуалното“ пространство и общество), най-престижните университети, изкуството (моделът Холивуд), модата (джинсите „Левис“), идеологемата „Американска мечта“, които правят възможно както налагането, така и приемането (както би казал Макс Вебер - легитимирането) на господството на глобалната имперска сила (Бжежински, 1997: 32). Въпреки тези обективни предпоставки, САЩ, както изтъква 15 години по-късно той в последната си голяма книга „Стратегическата визия“, пропияват възможностите, които те създават и не успяват да изградят напълно и запазят своето глобално превъзходство (Бжежински 2012: 10; 57-109), затова още към края на първото десетилетие на XXI век реалностите налагат установяването на нов световен геополитически модел.

Какви са тези реалности и какъв е този модел?

Става дума преди всичко за това, че в този период се установява приблизително равновесие между двата геопространствени и геоцивилизационни силови центъра, което се проявява в предлагането на нови модели за управление на геополитическите процеси. С избирането на Владимир Путин за президент на Руската федерация започва постепенното излизане от ситуацията на маргинализиране, в която тя е поставена от САЩ, като в доктринално-идеологически план този процес се основава на концепцията за евразийската същност и перспектива на Русия. Първоначално са възстановени идеите на класическото евразийство (Л. Гумилев, Б. Панарин) – Евразия обхваща географското и цивилизационното пространство между езерото Байкал на изток и Карпатите на запад, между Урал на север и Памир на юг. По-късно и в идеологически (Ал. Дугин), и в политически (В. Путин) план те са доразвити в съответствие с реалностите на 21-то столетие, като решаващи са две политически изяви на президента Путин – неговите речи в Берлин през 2007 г. и 2010 г. (последната след срещата в Лисабон), в които той развива концепцията за „изграждане на единна Евразия от Лисабон до Владивосток“. Основанията на тази концепция, според В. Путин, са и геоикономически, и военностратегически, и културноцивилизационни, а нейният резултат би бил формирането на най-мощния геополитически силов световен център (Путин, 2011).

Отговорът на действащата световна империя е бърз и категоричен и е насочен в две направления: недопускане на действия, водещи към реализация на *неоевразийския* проект на В. Путин, и предлагане на алтернативен, отговарящ на интересите на Съединените щати геополитически модел. За тази цел още по време на първия мандат на президента Барак Обама се осъществяват действия в две направления: първото, в унисон с възгледите на Макиндейр и Бжежински: обхващане на хартленда – Русия в обръч от нестабилност и като се прилага принципа на анакондата - чрез затягане на този обръч, да се стигне до неговото/нейното

задушаване. Като конкретни действия в тази посока могат да се посочат т.нар. Арабска пролет, гражданската война в Сирия, превратът в Украйна, пренасянето на американското военно присъствие в най-източните страни членки на НАТО и т.н. Втората: под влияние главно на Х. Кисинджър се възражда концепцията от времето на президента Р. Никсън за триъгълната геополитика: САЩ – Китай – Русия. Нейната основна идея е Съединените щати да потърсят съюзник в този ъгъл на триъгълника, който би дал възможност да се потисне и дори унищожи третият ъгъл. В исторически план тази концепция вече е дала добър резултат през 80-те години на XX век, когато Щатите установяват такива отношения с Китай на Дън Сяопин, които изолират тогавашния Съветски съюз, а в крайна сметка довеждат и до неговия крах в началото на 90-те години на века. В новите условия Америка, като определя за непосредствена опасност Русия, се насочва отново като евентуален съюзник към Китай (Обама говори за създаване на формат Г-2), като лансира идеята, станала известна като „Кимерика“ (Узунов, 2017). Съюз, в който, както може да се предполага, световната империя отрежда на Китай ролята на младши съюзник. Предприемат се и редица конкретни политически, икономически, дипломатически и военни, както едностранни от страна на САЩ, така и двустранни инициативи и действия, които имат противоречив характер, не оправдават възлаганите надежди и не дават очаквания резултат. Причините за това са много, сред които решаващи са две: първата - Съединените щати, въпреки че формално запазват статута си на световен имперски център, вече не са в състояние едностранно и еднозначно да определят световния дневен ред; втората се изразява в това, че Китай се колебае, главно защото не приема да бъде младши партньор на Щатите, но и защото се готви да заяви претенциите си за ново място в глобалното геополитическо и геоикономическо пространство. Отговорът на САЩ и тук е подобен на този спрямо Русия – създаване на стратегически обръч около Китай и предприемане действия за неговото затягане (Василев, 2017).

3.2.2. „Новият“ геополитически модел

Решаващ за установяването на новия глобален модел е периодът 2013 – 2014 г. В този период в два от ъглите на триъгълника, принадлежащи към геопространствения и геочивилизационния център „суша-изток“ Русия и Китай протичат процеси и се формулират концепции, които определят сега и ще определят в обозримото бъдеще световните геополитически процеси. Основното, свързано с Китай, като се имат предвид традициите и спецификата на тази държава, е изборът на новия политически (през 2012 г.) и държавен лидер (през 2013 г.) Си Дзинпин и предприетите действия за утвърждаването на неговата власт, а и на властта на най-близкото му обкръжение в последващите години. В този план е знаково решението на Общокитайското събрание на народните представители (ОКСНП) от март 2018 г. за отмяна на ограниченията за заемане на президентския пост до два последователни петгодишни мандата, което дава възможност за пожизнено управление на държавния глава Си Дзинпин (In China abrogate, 2018).

Новото ръководство и лично Си Дзинпин влизат в голямата политика с формулирането и провеждането на нов стратегически курс на Китайската народна република (КНР) за радикални икономически, политически и управленски промени, станал известен като „Великата китайска мечта за възраждане на китайската нация“. Най-важните идеи на този курс лягат в основата на включената на XIX конгрес (октомври 2017 г.) в обновения Устав на ККП политическа философия на китайския партиен и държавен лидер, наречена „Мислите на Си Дзинпин за нова епоха на социализма с китайска специфика“ (Хайтов, 2018), а на споменатото заседание на ОКСНП половин година по-късно е одобрена и конституционна поправка за добавяне в основния закон на името и идеите на Си Дзинпин за „развитието на социализма с китайска специфика в новата епоха“. Според поправката, в преамбула на конституцията, където вече са вписани имената на Мао Дзъдун и Дън Сяопин, се появява фразата „под ръководните идеи на Си Дзинпин за социализма с китайска специфика в новата епоха“ (В Китай, 2018).

Идеологическото и пропагандното представяне в публичното (вътрешно и главно международно) пространство на новия стратегически курс на Китай се осъществява като първоначално се лансира проектът „Път на коприната“, който след неговото допълване и разширяване започва да се нарича „Един пояс, един път“.

3.3. Геополитически хоризонти на проекта „Един пояс, един път“

Тези действия на китайското ръководство във външнополитически и геополитически план очертават (казано на военнополитически език) два „хоризонта“: тактически (близък, непосредствен) и стратегически (далечен, визионерски).

3.3.1. Тактическият хоризонт

В тактически план основният въпрос, който трябва да реши проектът (проект – защото е вероятностен, очертава най-общите параметри, а и не е сигурно точно какъв ще е резултатът – същото важи и за европейския, и за евразийския проект), е въпросът за позиционирането на Китай както по отношение на мястото му в силовия триъгълник, така и по отношение на обръча, изграждан от САЩ около него.

Китайската политика (свързана с позиционирането в триъгълника) преминава през два етапа. Първият, който е свързан с утвърждаването на Си Дзинпин на върха в йерархията на политическата и държавната власт и обхваща времето докъм встъпването в длъжност на президента на САЩ Доналд Тръмп, се характеризира със стремеж за относително балансирани отношения с другите два върха – Америка и Русия. Причините за тази позиция са множество, сред които като по-съществени могат да се изведат следните: а) от гледна точка на отношенията със Съединените щати избягването на открито конфронтиране (Щатите са най-големият икономически [търговски, финансов, технологичен] партньор на Китай и са с определящо геополитическо присъствие в района на Тихия и Индийския океан и в световен мащаб) и изграждане на източния (тихоокеанския) вектор на проекта „Един пояс, един път“; б) необходимостта от ориентиране на новото китайско ръководство относно отношенията със северния съсед. Русия, главно със своя военен и суровинен потенциал, би могла да бъде и мощен съюзник, но и не по-малко мощен противник, което, като се има предвид стратегическият проект на Вл. Путин за Евразийски съюз от Лисабон до Владивосток, изисква не по-малко внимателно изграждане на връзките на Китай с нея – избягване на конфликти, търсене на сътрудничество, но и прокарване на китайските интереси в целия евразийски регион. В тази посока са насочени такива действия като задълбочаване както на двустранните връзки (стартиране на редовни срещи между президентите Путин и Си Дзинпин), така и на многостранното сътрудничество в международни организации като ШОС и БРИКС, в които двете страни са основни участници, но и издигането на собствен китайски евразийски проект – проектът „Път на коприната“. Си Дзинпин, вероятно неслучайно, ако се отчита именно тази перспектива на отношенията между Китай и Русия, оповестява проекта непосредствено след избирането му за ръководител на Китай през 2013 г. в столицата на Казахстан Астана (сега Нурсултан), защото Казахстан в лицето на неговия тогавашен и доскорошен президент Нурсултан Назарбаев се смята и се приема за инициатор и създател на евразийския проект и на Евразийския икономически съюз (ЕврАИС).

Вторият етап, в който се намират отношенията между трите страни и в настоящия исторически период, се характеризира с предприемането на офанзива от страна на ръководената от президента Тръмп администрация на САЩ срещу другите два върха, като особено драстични форми, главно в икономическата сфера, тя придобива по отношение на по-силния и по-опасния за Щатите Китай (според преценките на американските политици и специалисти), което дава основания да се говори за търговска война между Америка и Китай. Китайското ръководство, както би трябвало да се очаква, предприема ответни действия, които въпреки своя, по думите на Си Дзинпин, реципрочен, но балансиран характер, довеждат, от една страна, до изостряне на противоречията между САЩ и КНР, а от друга – до задълбочаване на връзките между Китай и Русия. Заедно с това Китай, на основата на нарастването на икономическата мощ, предприема редица действия, променящи геополитическия и геостратегическия облик на страната. Във вътрешен план: укрепване на властта на ККП, икономическо реструктуриране, основано, както беше посочено в бележка 2, на развитието на главно собствени високи технологии, на иновациите и вътрешното потребление, усвояване на нови територии и на тази основа – разширяване на социалната база на властта. Във външнополитически план – преди всичко реализиране на проекта ЕПЕП, но заедно с това и промяна в структурата и посоката на развитие на въоръжените сили: разработването и разгръщането на нови и нетрадиционни за съвременен Китай въоръжения и въоръжени сили – космически, авиация със стратегическо предназначение, военноморски флот, способен да излезе в световния океан – стратегически подводници и самолетноносачи; преобръщане на насочеността на външната политика и дипломатията – от традиционно ориентираната за приемане и приобщаване външните сили и въздействия във

вътрешните условия на китайската държава и общество към изработването и утвърждаването на нова посока – налагането на китайската политика на международната арена: на близките съседи, но и на света като цяло.

3.3.2. Стратегическата визия

В тази връзка се проявява и стратегическият аспект на новата политическа философия на ККП за развитието на социализма с китайска специфика в новата епоха. Той се конкретизира в концепцията „Великата китайска мечта за възраждане на китайската нация“ и проекта „Един пояс, един път“, които заедно посочват стратегическия хоризонт – задачата (визията) за превръщане на Китай в срединна империя на глобалния свят.

Тази визия се посреща нееднозначно в съвременния свят: и, казано поетично, с надежда и любов; и със загриженост, и дори със страх. От геополитическа гледна точка – надежда за промяна на съществуващия, според терминологията на очакващите промяната, еднополюсен, експлоататорски, неолибералистичен, подчинен на господството на американската глобална империя ред на Земята, като може да се говори и за по-широк хоризонт на надеждата – икономически, екологичен, хуманитарен и т.н., вкл. цивилизационен, какъвто се очаква да предложат и реализират източните, евразийските страни, подкрепящи пряко или косвено предлаганата от китайското ръководство нова визия за света в глобалната епоха. Страх: геополитически – от близки и по-далечни съседи на Китай; икономически – изсмукване на природните ресурси; технологичен и интелектуален шпионаж и грабеж; екологичен – отхвърляне на съществуващи и отказ от включване в нови екологични програми и запазване на статута на най-застрашаваща световното екологично равновесие икономическа сила; вкл. социално-хуманитарни и цивилизационни. Именно в този последен аспект се наложи няколкократно в първата половина на 2019 г. генералният секретар на ККП и президент на КНР Си Дзинпин публично да опровергава твърдения и страхове, че с новия стратегически политически курс и неговия геополитически проект Китай се стреми да си създаде пета колона навсякъде по света, но главно сред най-близките съседи и в евроатлантическия запад, да предизвика сблъсък на цивилизациите и промени цивилизационния облик на Земята, вкл. да осъществи расова подмяна, като наложи в световен мащаб генетичното господство на китайския етнос (Си Дзинпин, 2019 а, Си Дзинпин, 2019 б).

3.4. Какво предлага новата китайска „стратегическа визия“ на Китай и на света?

На Китай: отваряне към света със запазване на традициите и самобитността на китайското общество и възстановяване на значимостта и авторитета на китайската държавност и цивилизация.

На света: В идеологически план – нов цивилизационен модел. В геополитически – ново позициониране на Китай в глобалната геополитическа система, основната цел на което е възстановяването на централното място и превръщането на Китай в световната империя на XXI век. Средствата, на които се разчита във вътрешнодържавен план, са общополитически и идеологически, сред които главното е запазването на господстващото положение на ККП и утвърждаване на лидерската позиция на нейния генерален секретар Си Дзинпин и структурнополитически – изграждане в условията на водещата роля на държавата на икономическа, военна, научна, технологична, образователна, демографска и т.н. база за осъществяване на тази цел. В междудържавен план се разчита на балансираната външна политика, стремяща се да запази съществуващите връзки и взаимодействия, но и търсеца и намираща както нови партньори и евентуално съюзници, така и противопоставяща се на всички, включително на най-мощната световна суперсила САЩ и извеждане на приоритетни направления на тази политика, сред които безусловно предимство имат отношенията с другите два (освен Китай) върха на глобалния геополитически триъгълник – Съединените американски щати и Руската федерация, като проектът „Един пояс, един път“ е алтернатива и на еднополюсния глобализационен модел на Америка, и на евразийския цивилизационен модел на президента на Русия Вл. Путин.

3.5. Постижима ли е тази цел?

Ако се изходи от имперския модел, предложен от Зб. Бжежински, може да се констатира следното:

- относно икономическата и финансовата мощ: както показват и настоящите факти, и прогнозите, Китай е и най-вероятно ще си остане втори в световната икономическа система,

защото даже и да надмине САЩ (или ЕС) по общ обем на brutния продукт, то това няма да стане (трудно е да се допусне, че ще стане) на глава от населението, по място в световната валутно-финансова система, по иновативност и технологичност на производството и т.н.

- във военен аспект Китай изгражда и ще продължи да развива своите възможности в рамките на противопоставяне на обръча на САЩ. В обозримото бъдеще той едва ли би могъл да създаде алтернативен на американския наземен, морски, въздушен и космически пръстен/ и, обхващащи земното кълбо.

- невъзможност да предложи мека сила, способна идеологически и ментално да наложи китайския модел – китайската йероглифна писменост, тоталитарната политическа система, културната затвореност и традиционализъмът, исторически наложилата се практика не да се възприемат като равностойни, а да се претопяват в китайските етничност и държавност „външните“ и „различните“, не са и не биха могли да бъдат модел за подражание и за конструиране на китайска мечта, способна да легитимира господството на китайска глобална империя.

Как може при това положение да бъде определена и какво представлява в действителност стратегическата визия на съвременен Китай? От изложеното дотук може да се предположи, че най-вероятно тя е опит и ще се реализира като такъв за постигане на оптимален, разумен баланс между желаното и възможното и ще се конкретизира във възприемането на формулата „Голяма Евразия“ – т.е. в превръщането на Китай в регионален (регионално-глобален, глобално-регионален) център, срединна империя на Евразийския суперконтинент, най-големият и най-мощният геополитически и геоикономически силов център в бъдещия многополюсен или, може би по-вероятно, двуполусен („Запад-море“ – „Изток-суша“) свят от средата и края на 21-то столетие. Тук именно се намира точното място, същността и възможностите за реализация на „Пътя на коприната“:

- той само външно повтаря стария път – сега е израз на стремежа за отвореност и обхваща много повече територии, посоки и коридори.

- въпреки че, както беше посочено, е възможно да се разглежда като алтернативен на Евразийския проект, по-вероятно е да разчита и да се развие чрез обединяването с него, при което би трябвало под една или друга форма да се очаква включване преди всичко на Русия, но и на ЕврАЕС като цяло.

- извежда Китай до всички геостратегически точки на евразийския континент, които пряко или косвено, чрез включени в него преди всичко икономически, но и военни и евентуално чрез съюзи и др. форми, създават условията за установяване на геополитическото присъствие на Китай в тях.

- насочен е не към периферни, макар че и те присъстват, а към жизненоважни, формиращи архитектурата на съвременния и на близкото бъдеще свят геополитически силови центрове и региони и чрез тяхното включване в „пътя“ има за цел да доведе до нейната радикална промяна – изграждане на единен свръхмощен евроазиатски континентален геополитически и геоикономически пространствен и цивилизационен център.

4. (Вместо) Заключение: Какво е мястото на другите геополитически силови центрове в тази перспектива?

Извън най-вероятната в стратегически план перспектива за установяване на двуполусен („Запад-море“, доминиран от Съединените щати, срещу „Изток-суша“, доминиран от Китай), относително равностоен (и поради това устойчив) геополитически модел, са възможни и други ходове на главните съвременни геополитически сили.

Русия

В резултат главно на предприетите действия на САЩ, но и на Запада като цяло, след събитията в Украйна и присъединяването на Крим към Руската федерация, се осъществява преосмисляне на проекта „Евразия“. В концептуален план постепенно се налага формулата „Голяма Евразия“ (А. Дугин, В. Дергачов), а в политически усилията се насочват към азиатския континент. В този план най-значимите стъпки са учредяването на Евразийския икономически съюз (ЕврАИС) първоначално от Русия, Беларус и Казахстан, към които по-късно се присъединяват и Киргистан и Армения, като за евентуално бъдещо членство проявяват интерес и други страни както от бившия Съветски съюз, така и невлизали в неговия състав (напр. Турция и Иран); учредяването на и членството в международните организации ШОС (Шанхайска

организация за сътрудничество) и БРИКС, в които основен участник е Китай; както и множество действия, насочени към двустранно сътрудничество преди всичко с Китай, но и с други значими за Азия геополитически и геоикономически играчи като Индия, Иран и Турция, вкл. с традиционно обвързани със Съединените щати техни съюзници като Израел и Саудитска Арабия.

Главният проблем, възникващ пред Русия, е намирането на точното позициониране в глобалния триъгълник, като възможни крайни негативни варианти са разпадане на федерацията под натиска на САЩ и НАТО (реализиране на стратегията на анакондата), а и на Европейския съюз в резултат на технологична изостаналост, надпревара във въоръжаването и въвличане в перманентни и с различен обхват локални военни конфликти, задълбочаване на проблемите с близката чужбина, изчерпване на енергийните ресурси или смяна на модуса на световно потребление и др. под; поглъщане от Китай – главно икономическо и демографско, но евентуално и политико-географско – прилежащите до Китай средноазиатски, сибирски и далекоизточни територии на федерацията, към които са насочени и през които минават едни от основните коридори на новия „Път на коприната“.

Европа

Европа е разделена: и пространствено, и цивилизационно (колкото и да убеждават и да се самоубеждават сторонниците на несъстоялата се досега и трудно състояла се би общоевропейска идентичност – Стара и Нова Европа, Европа на две, на три скорости и т.н.) между клонящите към „морето-запад“ (Холандия, Белгия, донякъде Франция и др.) и клонящите към „сушата-изток“ (Германия, Италия, Австрия, България), както и между главно протестантския северозапад и преобладаващо католическа и православна Централна и Южна Европа. Тази разделеност може да служи и за обяснителен механизъм както за проблемите, пред които е изправен европейският проект, така и за трудното и противоречиво позициониране на Европейския съюз като самостоятелен силов геополитически център, а също (и това е особено важно) и за мястото му в „Пътят на коприната“: 1) Европа е цел на този проект чрез включването ѝ в изграждането на „Голяма Евразия“; 2) стъпките, които следва това изграждане: започване със страните, клонящи към „сушата-изток“ – Източна Европа (инициативата 16+1, която от 2019 г., след присъединяването на Гърция към нея вече е във формат 17+1 (Инициативата 16+1, 2019), Италия, която първа от западноевропейските страни (Стара Европа) се включи в китайския проект, както и Франция, т.е. тези страни, които естествено, или казано по друг начин, парадигмално принадлежат към геопространствения и геоцивилизационния обхват на проекта.

Съединените американски щати

САЩ все още са (и както беше показано в изложението) и в близкото бъдеще все още ще бъдат единствената глобална империя, която обаче губи своето имперско величие, и което е по-важно – своята имперска действеност. Съществуват ли пред тях някакви полезни ходове, които да им дадат възможност, макар и в модифициран вариант да запазят мястото си на световна имперска сила? През призмата на геополитическия анализ могат да се очертаят няколко варианта. Първи: САЩ продължават и евентуално интензифицират предприетата в сегашния ѝ формат, т.е. самостоятелно, без търсене на съюзници от президента Доналд Тръмп офанзива преди всичко срещу Китай, но и в световен мащаб. Може да се каже, че от гледна точка на съществуващите геополитически и геоикономически реалности и перспективи тази позиция не е стратегическа, визионерска алтернатива на китайската геополитическа доктрина и най-вероятно ще бъде губеща за Америка. Това е така, защото: а) тя връща в света отминали времена, а международните отношения в епохата на хаоса на национализмите на Вестфалския договор, поради което се губят позитивите на традиционната представа за Съединените щати като морален лидер в световната политика, дори сред най-безкритичните им поддръжници; б) САЩ са най-мощен, но единствен ъгъл на триъгълника, който не може да се наложи над другите два (Китай и Русия) нито поотделно, нито особено ако те изградят съюз помежду си; в) тя не чертае перспектива пред и не може да намери поддръжници дори сред най-близките, естествените засега геополитически съюзници на Щатите. Ето защо те могат само да забавят и коригират, да ограничават, но не и да спрат имперските амбиции на Китай.

Вторият вариант е свързан с допускането, че Съединените щати предприемат действия за формиране на нова стратегическа или поне тактическа политика. В този план са възможни следните полезни ходове:

а) САЩ чрез притискане на Русия я принуждават или чрез преговори я привличат да приеме ролята на втори партньор и да се реализира вариант на изграждане на Румерика. Вероятният резултат в този случай би бил, че Китай ще е губещ, въпреки „Пътя на коприната“ и проекта „Един пояс, един път“. Като обективни предпоставки за реализирането на такава перспектива могат да се посочат най-общо: евентуален страх на Русия от експанзионистични действия на Китай, особено за нейната азиатска и далекосточна част; културната „западност“ и християнската самобитност на Русия, които естествено я противопоставят на традиционната „източност“ на Китай (Luttwak, 2012: 27-52); амбицията на Руската федерация и на нейния президент Путин да реализират своя евразийски проект в неговия класически вариант – т.е. без и независимо от Китай.

б) САЩ пристъпят към мобилизиране на стратегическия съюз с „морето“ Великобритания и НАТО (Katzenstein, 2012) и евентуално Европейския съюз. При реализацията на тази перспектива са възможни два геополитически резултата: първият предполага като реакция обединяване на другите два върха на глобалния триъгълник: изграждане на геопространствения и геочивилизационния съюз на „сушата“ чрез реализация на проекта „Голяма Евразия“, при което, ако това стане без „Европа“, поради геополитическата незавършеност и запазването на технологичната второстепенност, ще се установи приблизителен, но проблематичен паритет; а ако в една или друга форма се привлече „Европа“ – тогава САЩ ще са в най-общ план губещи.

Другият би обусловил запазване на относителната самостоятелност на трите върха. Последното би било проблематично за Русия, като евентуални възможности за неговото постигане би създадо сътрудничеството в структури като ШОС и БРИКС, но главно привличането към нейния евразийски проект на регионални сили като Турция и Иран, а и на Индия и Пакистан. Тогава най-вероятно ще се стигне до второ издание, този път в глобален, а не в европейски мащаб на политиката на баланс на силите между САЩ, КНР и доминирания от Руската федерация Евразийски съюз, което ще доведе и до балканизация на съвременния свят, но при глобалност на политическите, военните и икономическите процеси и при наличието на ядрено и космическо оръжие⁷.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Бжежински, З. (1997)** Голямата шахматна дъска. София: Обсидиан. (*Bzhezinski, Z. Golyamata shahmatna daska. Sofia: Obsidian.*)
- Бжежински, З. (2012)** Стратегическата визия: Америка и кризата на глобалната сила. София: Обсидиан. (*Bzhezinski, Z. Strategicheskata vizia: America i krizata na globalnata sila. Sofia: Obsidian.*)
- В Китай (2018)** В Китай отмениха ограниченията върху мандата на президента. Достъпно на <<https://www.actualno.com/asia/v-kitaj-otmeniha-ogranichenijata-vyrhumandata-na-prezidenta>> news_663893.html> (23.06.2019) (The limitations upon the mandate of the president were abrogated in China. Available at <<https://www.actualno.com/asia/v-kitaj-otmeniha-ogranichenijata-vyrhumandata-na-prezidenta>> news_663893.html> (23.06.2019)
- Василев, В. (2017)** Еволюцията на концепцията за „американската изключителност“ и мястото на САЩ в световния ред. // Геополитика, 2. Достъпно на <<https://geopolitika.eu/spisanie-geopolitika/161-2017/broy-2-2017/2632-evolyutsiyata-na-kontseptsiyata-za-amerikanskata-izklyuchitelnost-i-myastotona-sasht-v-svetovniya-red>> (23.06.2019) (*Vasilev, V. The evolution of the conception of the “American extraordinariness“ and the place of the USA in the world order. // Geopolitika, 2. Available at <<https://geopolitika.eu/spisanie-geopolitika/161-2017/broy-2-2017/2632-evolyutsiyata-na-kontseptsiyata-za-amerikanskata-izklyuchitelnost-i-myastotona-sasht-v-svetovniya-red>>*)

⁷ В „Голямата шахматна дъска“ Збигнев Бжежински говори за балканизация на Евразия като въвежда термина „Евразийски Балкани“ (Brzeziński, 1997: 143-174). Смятам, че при реализирането на последната геополитическа перспектива за съвременния свят може да се очаква балканизация чрез изграждане на „Глобални Балкани“.

- Инициативата (2019)** Инициативата 16+1 за сътрудничество с Китай се разрасна с включването на Гърция. Достъпно на <<https://www.investor.bg/centralna-i-iztochna-evropa/335/a/iniciativata-161-za-sytrudnichestvo-s-kitai-se-razrasna-s-vkliuchvaneto-na-gyrciia-280550/>> (23.06.2019) (The initiative 16+1 for cooperation with China increased after the inclusion of Greece. Available at <<https://www.investor.bg/centralna-i-iztochna-evropa/335/a/iniciativata-161-za-sytrudnichestvo-s-kitai-se-razrasna-s-vkliuchvaneto-na-gyrciia-280550/>> (23.06.2019)
- Каплан, Р. (2010)** Географията на китайската мощ. // *Геополитика*, 6. Достъпно на <<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/109-2010/bro6-2010>> (23.06.2019) *Kaplan, R.* The geography of the Chinese power. // *Geopolitika*, 6. Available at <<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/109-2010/bro6-2010>> (23.06.2019)
- Путин, В.** Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня. Доступно на <<http://www.izvestia.ru/news/502761>> (23.06.2019) (*Putin, V.* The new integrative project for Eurasia. <<http://www.izvestia.ru/news/502761>> (23.06.2019).
- Си Дзинпин (2019а)** Си Дзинпин: Няма сблъсък на цивилизации в търговската война САЩ-Китай. Достъпно на <www.karlovo.tv/novina.php?id=65709> (23.06.2019) (There is no clash of civilizations in the trade war USA-China. <www.karlovo.tv/novina.php?id=65709> (23.06.2019).
- Си Дзинпин (2019b)** Си Дзинпин иска светът да отхвърли закона на джунглата. Достъпно на <<https://news.bg/int.../si-dzinpin-iska-svetat-da-othvarli-zakona-na-dzhunglata.ht>> (23.06.2019) (Xi Jinping wants the world to reject the law of jungle. Available at <<https://news.bg/int.../si-dzinpin-iska-svetat-da-othvarli-zakona-na-dzhunglata.ht>> (23.06.2019)
- Тодоров, Г. (2018)** Геополитическите измерения на търговската война между Вашингтон и Пекин. // *Геополитика*, 6. Достъпно на <<https://geopolitica.eu/2018/174-broy-6-2018>> (23.06.2019) (*Todorov, G.* The geopolitical aspects of the trade war between Washington and Beijing. // *Geopolitika*, 6. Available at <<https://geopolitica.eu/2018/174-broy-6-2018>> (23.06.2019)
- Тръмп (2019)** Тръмп и отровният лозунг “America first“. Достъпно на <<https://www.dw.com/bg/тръмп-и-отровният-лозунг-america-first/a-19230912>> (23.06.2019) (Trump and the poisonous slogan “America first“. Available at <<https://www.dw.com/bg/тръмп-и-отровният-лозунг-america-first/a-19230912>> (23.06.2019).
- Узунов, А. (2017)** Титаните на американската геополитика и пътицата, които начертаха пред САЩ и пред света. Достъпно на <www.memoriabg.com/2017/11/26/titanite-na-amerikanskata-geopolitika/> (23.06.2019) (*Uzunov, A.* The titans of the American geopolitics and the ways that they traced in front of the USA and the world. Available at <www.memoriabg.com/2017/11/26/titanite-na-amerikanskata-geopolitika/> (23.06.2019)
- Хайтов, С. (2018)** Китай в епохата на „втория Мао“. // *Геополитика*, 1. Достъпно на <<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/, 1, 2018/2768-kitay-v-epochata-na-vtoriya-mao>> (23.06.2019) (*Haytov, S.* China in the epoch of the “second Mao“. // *Geopolitika*, 1, Available at <<https://geopolitica.eu/spisanie-geopolitika/, 1, 2018/2768-kitay-v-epochata-na-vtoriya-mao>> (23.06.2019)
- Katzenstein, P. (2012)** Anglo-America and its Discontents. Civilizational Identities Between East and West. Routledge.
- Luttwak, E. (2012)** The Rise of China vs. the Logic of Strategy. Belknap Press of Harvard University Press.
- Манов, В. (2014)** Eurasiality in Bulgaria. Saarbrücken: AP „Palmarium“.
- Todorova, V. (2018)** The influence of Islam and Sufi sects in Xinjiang, In: Collection of papers from IV International Conference „The Silk Road“, Sofia: Confucius Institute, p. 263-271.
- USA vs China (2019)** USA vs China TRADE WAR: China call for 'people's WAR' as Wall. (23.06.2019) <<https://www.express.co.uk › News › World,14.05.2019>>